

Minna Harjula

Eletty hyvinvointivaltio

Kokemushistorian näkökulma vammaisuuden tutkimukseen

Vammaisuuden historian haasteena on, miten yhdistää yhteiskunnallisten rakenteiden makrotaso ja yksilön mikrotaso tutkimuksessa. Kun vammaisuus nousi suomalaisen historian tutkimuksen kohteeksi sosiaali- ja naishistorian vanavedessä sekä kansainvälisen vammaisten vuoden (1981) innoittamana, tavoitteeksi asetettiin vammaisuuden tarkastelu yhteiskunnallisena kokonaisilmiönä. Tutkimus tuotti tietoa vammaisuuteen nivoutuvista instituutioista – kuten erityiskouluista, järjestöistä, hoitolaitoksista ja sosiaaliturvasta – sekä vammaiskysymyksen rakentumisesta yhteiskunnallisessa keskustelussa. Yhtenä lähtökohtana oli tehdä ”näkyväksi” vammaisten ihmisten arki ja kokemus jäi kuitenkin 1990-luvun tutkimuksissa vähälle huomiolle.¹

Sittemmin sekä rakenteista että yksilöstä käsin suuntaava tarkastelu on tuottanut vammaistutkimuksen piirissä hyvin erilaisia tulkintoja vammaisuuden ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Vammaisuuden ja muiden sosiaalisten vähemmistöjen tutkimus on toisaalta nivottu osaksi hyvinvointivaltion menestystarinaa. Hyvinvoin-

tivaltiokehityksen on katsottu johtaneen vammaisten ihmisten erityisongelmien tunnistamiseen ja vammaisen yksilön mahdollisuuksien laajentumiseen. Toisaalta kriittisissä tulkinnoissa hyvinvointivaltiokehitys on nähty vammaisuutta tuottavana ja vammaisia henkilöitä syrjäyttävänä prosessina. Vammaisuuden kategorian ja vammaisten erityishuollon on katsottu merkinneen yksilöiden ulossulkemista yhteiskunnalliseen huono-osaisuuteen.²

Kokemuksen historia avaa mahdollisuuden vammaisuuden ja hyvinvointivaltion suhteen tarkastelun syventämiseen. Kun hyvinvointivaltiota lähestytään kokemuksesta käsin, *elettynä hyvinvointivaltiona*, tutkimuksen fokus asettuu yksilön ja yhteiskunnan rakenteiden kohtaamiseen. Elettyn hyvinvointivaltion käsite suuntaa huomion siihen, miten hyvinvointivaltio ja vammaisuus rakentuvat arjessa, yksilön ja instituution kohdassa. Tällaisessa alhaalta ylöspäin suuntaavassa tarkastelussa makro- ja mikrotason analyysit nivoutuvat yhteen.³

Yksilöpsykologiaan rajautumisen sijaan kokemuksen käsite laajenee yhteiskunnalliseksi, kun

1. Suomen Akatemian tutkimusprojektit *Yhteisö ja vammaiset* 1991–1993 ja *Sorrettujen, solvattujen ja unohdettujen historia* 1994–1996. Tuula Vuolle, *Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi. Aistivillis- ja raajarikkoiskoulutus Suomessa 1846–1892*. Jyväskylän yliopisto 1993; Hannu Mähönen, *Vammaisjärjestökentän kehitys Suomessa*. Suomen historian lisen-siaattitutkimus. Joensuun yliopisto 1994; Minna Harjula, *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. SHS 1996; Toivo Nygård, *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena 1998.
2. Kattava katsaus ks. Heli Leppälä, *Vammaisuus hyvinvointivaltiossa. Invalideiksi, vajaamielisiksi tai kehitysvammaisiksi määriteltyjen kansalaisasema suomalaisessa vammaispolitiikassa 1940-luvun taitteesta vuoteen 1987*. Turun yliopisto 2014.
3. Eletty hyvinvointivaltio Suomen Akatemian Kokemuksen historian huppuyksikön (HEX) teema-alueena, ks. <https://research.uta.fi/hex-fi/eletty-hyvinvointivaltio/> (10.6.2020); Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen, *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino 2019. Yhteistyössä Heikki Kokon kanssa kehitellyn tutkimusasetelman teoreettiset lähtökohdat ovat: Peter L. Berger & Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality*. Penguin 1966; Reinhart Koselleck, *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. Columbia University Press 2004 [1979]; Reinhart Koselleck, *Sediments of time. On possible histories*. Stanford University Press 2018 [2000].

kokemus ymmärretään sosiaalisessa vuorovai-
kutuksessa rakentuvana merkityksenantona ja
todellisuuden rakentamisena. Jaetut kokemukset
kerrostuvat kieleen, kulttuuriin ja instituutioiden
käytäntöihin. Hyvä osoitus tästä on vammaisuutta
kuvaavien käsitteiden nopea muutos ja aiempien
käsitteiden hylkääminen niiden leimaavuuden
takia. Tämä prosessi kertoo osaltaan kunkin aika-
kauden jaetusta kokemuksesta sekä kokemusten
ja uusien odotusten jännitteestä.

Kokemukset ovat ajallisesti monikerroksisia:
sekä aiemmat kokemukset että tulevaisuuden
odotukset ovat läsnä tämänhetkisessä merki-
tyksenannossa. Tämä kokemusten ajallinen
monikerroksisuus suuntaa ensinnäkin huomion
siihen, kuinka hyvinvointivaltion instituutioissa
on rinnakkain eri aikojen kokemuksia kantavia
rakenteita ja käytäntöjä. Pala palalta rakentuneet
hyvinvointivaltion instituutiot ovat ylläpitäneet
ja legitimoineet varsin erilaista kokemusta vam-
maisesta yksilön ja yhteiskunnan suhteesta, mikä
näkyi eri vammaisryhmien erilaisena *eletynä
kansalaisuutena*.⁴ Esimerkiksi 1930-luvun Suo-
messä työssäkäyville, kunnollisille sokeille mak-
settiin sokeainavustusta. Samaan aikaan monien
vammaisryhmien, kuten kuurojen ja kaatuma-
tautisten mahdollisuutta avoittumiseen ja per-
heen perustamiseen rajoitettiin. Sisällissodan
valkoiset invalidit saivat eläkettä, mutta punain-
validit olivat köyhäinavun varassa.

Kokemuksen historian kautta avautuu näkö-
ala eri aikakausien sosiaaliturvajärjestelmien
tulevaisuushorisontteihin. Eletyn hyvinvointival-
tion käsite mahdollistaa tarkastelun ulottamisen
myös modernin hyvinvointivaltion rakentumista
edeltävään kehitykseen. Tällöin voidaan pohtia,
miten tuonpuoleiseen iankaikkiseen elämään
suuntaava kristinopin tulkintakehys näkyi vam-
maisesta ihmisen yhteiskunnallisessa asemassa.
Entä millaista elettyä kansalaisuutta kristillisen
tulkinnan rinnalle rakentunut maalliseen yhteis-
kuntaan suuntautunut odotushorisontti aiheutti?

Avunsaajan kokemuksen kannalta olennaista
on, suuntautuko avustaminen senhetkisen
hädän tilapäiseen lievittämiseen vaiko avuntar-
peen syvenemisen ennaltaehkäisyyn pitkäjän-
teisemmällä tuella. Avustamisen aikajänteen
ohella kokemusta raamitti myös se, rakentuiko
avunsaannin oikeutus menneisyyden, nykyhet-
ken vai tulevaisuuden perusteella: oliko kyseessä
senhetkiseen välittömään tarpeeseen perustuva
avustaminen vai nojasiko avustamisen oikeutus
henkilön aiempaan yhteiskunnalliseen panok-
seen tai avustamisesta ennakoituun tulevaan
yhteiskunnalliseen hyötyyn.⁵

Kun vammaisuutta tarkastellaan eletyn hyvin-
vointivaltion näkökulmasta, esiin nousee hyvin-
vointivaltion kytkeytyvä yksilön ja yhteiskunnan
jännitteinen suhde. Yksilötasolla hyvinvointival-
tio pyrkii suojelemaan kansalaisiaan äärikoke-
muksilta, kuten kuolemalta, sairaudelta, köy-
hyydeltä, turvattomuudelta ja avuttomuudelta.
Yhteiskunnan tasolla sosiaalisen turvallisuuden
tavoite nivoutuu koko väestön hyvinvoinnin sekä
sosiaalisen eheyden ja kansakuntaan kuulumi-
sen kokemukseen. Vammaisesta yksilön kannalta
hyvinvointivaltion perusedilemma on, että vam-
maisuus on makrotason tarkastelussa nähty
lähtökohtaisesti kielteisenä asiana, yhteiskun-
nallisena ongelmana. Eletyn hyvinvointivaltion
tarkastelu mahdollistaa sen pohtimisen, millaisia
kyvykkyysodotuksia (*ableism*) kunkin aikakauden
vammaishuoltojärjestelmä ylläpitää ja rakentaa,
ja millaista kokemusta kansalaisuudesta järjes-
telmä erilaisine etuuksineen ja käytäntöineen
tuottaa niille ihmisille, jotka eivät näitä odotuk-
sia täytä.⁶ Tämä kertoo myös laajemmin yksilön ja
yhteiskunnan välisestä suhteesta eri aikakausina.

Dosentti **Minna Harjula** työskentelee yliopistotutki-
jana Kokemuksen historian huippuyksikössä (HEX)
Tampereen yliopistossa.

Sähköposti: minna.harjula@tuni.fi.

4. Esim. Kirsi Pauliina Kallio, Bronwyn Elisabeth Wood & Jouni Häkli, Lived citizenship. Conceptualising an emerging field. *Citizenship Studies* (2020), <https://doi.org/10.1080/13621025.2020.1739227> (10.6.2020).

5. Esim. Tijs Laenen, Federica Rossetti, & Wim van Oorschot, *Why deservingness theory needs qualitative research*. SPSW Working Paper No. CeSo/SPSW/2019-01. KU Leuven 2019.

6. Simo Vehmas, Kuka kokee ja mitä kokee? Teoksessa Simo Vehmas (toim.) *Vammaisuuden kokeminen ja kokemisen vammaisuus*. Kehitysvammaliitto 2010, 6–14; Outi Hytönen, Vammaisten kertomuksia arjestaan. Teoksessa Simo Vehmas (toim.) *Vammaisuuden kokeminen ja kokemisen vammaisuus*. Kehitysvammaliitto 2010, 15–27; Elina Vaahtera, Vammaisuuden tutkimuksesta kriittiseen kyvykkyyksien tutkimiseen. *Naistutkimus* 25:1 (2012), 41–45.